

УДК 343 2/7(73)
DOI <https://doi.org/10.32782/39221531>

Господаренко В. М.,
*кандидат юридичних наук,
викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького державного університету внутрішніх справ*

Гранкіна В. І.,
*доктор філософії, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького державного університету внутрішніх справ*

МЕТОДОЛОГІЯ АНАЛІЗУ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ США АМЕРИКАНСЬКИМИ НАУКОВЦЯМИ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

METHODOLOGY OF STATE CRIMINAL POLICY OF THE USA: EXPERIENCE FOR UKRAINE.

Статтю присвячено особливостям еволюції методології наукового дослідження державної кримінальної політики США. Без сучасної методології неможливо здійснювати наукове дослідження та встановити наукову істину. Встановлено, що методологія наукового аналізу кримінальної політики уряду США постійно вдосконалюється відповідно до розвитку історичних, філософських, соціальних, економічних, ідеологічних, релігійних та інших факторів, що визначають особливості боротьби американської держави проти будь-яких проявів злочинності. У результаті всіх етапів розвитку американської державності методологічні основи науки американського кримінального права втілювали у собі політичний зміст цієї системної реальності. При цьому еволюція методології наукового аналізу кримінального права США є нерозривною єдністю на всіх етапах розвитку американської держави.

Сучасні американські науковці, які вивчають американське кримінальне право, та державну кримінальну політику федерального уряду США, постійно шукають нові методи для своїх досліджень. В їх методологічному арсеналі є різноманітні наукові інструменти, які відповідають сучасним досягненням в методології. Американські науковці постійно шукають нові методи дослідження, які дозволяють зробити аналіз американського кримінального права та державної кримінальної політики США, як можна більш глибоким, та детальнішим. Однак американські науковці використовують не тільки універсальні, загальнонаукові методи, та конкретно-наукові методи в юриспруденції. А також використовують конкретно-наукові методи інших наук, як соціологія, демографія та тому подібно. Це дозволяє розглянути всі аспекти проблематики, зробити якісний аналіз, сформулювати об'єктивні висновки, та встановити наукову істину.

У статті також доводиться, що використання американського досвіду наукового аналізу основ державної кримінальної політики США на основі відповідної методології американського права в умовах кризи світового процесу глобалізації є необхідним для кардинальної розбудови державної кримінальної політики України. Тільки такий підхід до використання досягнень американської кримінальної політики забезпечить цілеспрямований розвиток процесу захисту базових цінностей українського суспільства та держави від будь-яких проявів злочинності.

Ключові слова: *науковий метод, науковий аналіз, кримінальне право, юридична освіта в США, правопорядок, юридична школа.*

The article is dedicated to the peculiarities of the US state criminal policy methodology of scientific research evolution. Without modern methodology, it is impossible to carry out scientific research and establish scientific truth. It has been revealed that the US state criminal policy methodology of scientific research evolution is constantly being improved in accordance with the development of historical, philosophical, social, economic, ideological, religious and other factors that determine the characteristics of the struggle of the American state against any manifestations of crime. As a result, at all stages of the development of American statehood, the methodological foundations of the science of American criminal law embodied the political content of this systemic reality. At the same time, the evolution of the methodology of scientific analysis of the US criminal law is an inseparable unity at all stages of the development of the American state.

Modern American scholars who study American criminal law and state criminal policy of the US federal government are constantly looking for new methods for their research. Their methodological arsenal includes a variety of scientific tools that correspond to modern achievements in methodology. American scientists are constantly looking for new research methods that allow the analysis of American criminal law and state criminal policy of the United States to be as deep and detailed as possible. However, American scientists use not only universal, general scientific methods, and specifically scientific methods in jurisprudence. And they also use specific scientific methods of other sciences, such as sociology, demography, and the like. This allows you to consider all aspects of the problem, make a qualitative analysis, formulate objective conclusions, and establish the scientific truth.

The article also proves that the use of the American experience of scientific analysis of the foundations of the US state criminal policy based on the appropriate methodology of American law in the context of the crisis of the global globalization process is necessary for a radical restructuring of the state criminal policy of Ukraine. Only this kind of approach to using the achievements of American criminal policy will ensure the targeted development of the process of protecting the basic values of Ukrainian society and the state from any manifestations of crime.

Key words: *scientific method, scientific analysis, criminal law, legal education in the USA, law and order, law school.*

Актуальність дослідження. Побудова основ демократичної і правової української держави, проголошена в Конституції України, останнім часом супроводжується посиленням уваги суспільства до питань, пов'язаних із функціонуванням державної влади в умовах боротьби України за збереження суверенітету і незалежності проти ворожої агресії Росії. Тим часом спостерігається криза світового процесу глобалізації, адже виявляється невідповідність заявлених елітою західної цивілізації цілей поширення свободи і демократії, товарного достатку і споживчого задоволення реальним можливостям для їх виконання.

Зрушення світового масштабу спричинили перегляд основ внутрішньої та зовнішньої політики у багатьох країнах, де спостерігається «розгул» кримінальних злочинів [1]. Тому нині, під час війни України проти агресії РФ, стає очевидним, що боротьбу проти злочинності в нашій державі політичні діячі, правохоронці, науковці та й пересічні громадяни за інерцією вбачають лише в остаточному розриві з тоталітарним радянським минулим. Такий підхід був плідним у момент проголошення демократичної і правової української держави. Тоді шлях до утворення демократичного суспільства разом з вітчизняними ученими формулювали і зарубіжні фахівці з кримінально-правової політики, такі, як американський професор П. Соломон, автор монографії «Радянське кримінальне правосуддя за часів правління Сталіна» (1996). Він проаналізував кримінальну політику сталінської диктатури з позицій прихильника демократії та зазначив, що у пострадянському просторі слід скасува-

ти перепони, які заважають вільному розвитку людини. Проте запорукою плідного засвоєння здобутків кримінальної політики розвинених держав світу може бути тільки така методологія аналізу цього явища, яку виробили західні демократії на чолі з Америкою [2, р. 12]. На жаль, цього не відбулося, і тому стає актуальним дане дослідження.

Метою статті є порівняльний аналіз американської та української методології державної кримінально-правової політики.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що у сучасному світі «формування жерців права», спроможних захищати ідеали цивілізованого Заходу, починається з засвоєння основ державно-правової політики. Саме тоді в американських університетах майбутні професійні правники усвідомлюють «безсмертя» догми давньогрецьких мислителів Аристотеля та Демокрита, котрі визначили політику як мистецтво управління державою і оголосили, що таке мистецтво є найвищим з усіх мистецтв.

Спираючись на досягнення наукового пошуку мислителів минулого в галузі розуміння політики сучасних демократичних та правових держав, американські вчені давно вже усвідомили, що політика – це мистецтво можливого, мистецтво компромісів, мистецтво узгодження бажаного та об'єктивно досяжного. За межами можливого політика закінчується, і починаються суб'єктивізм та волонтаризм, а часто – і авантюризм. Власне це дуже чітко проявляється у кримінальній політиці лідера сучасної спільноти демократичних держав світу – США, заснований на певному світогляді, крізь призму якої пізнається буття світу, при-

родні та суспільні явища. Взагалі, політикою, в широкому сенсі, слід визначати взаємодію людей, груп, націй, класів за допомогою реалізації державної влади. При цьому ми маємо справу з правовою політикою у тому випадку, коли держава спирається на право в процесі владного регулювання.

Саме держава регулює всі основні сфери життєдіяльності суспільства, якщо ж ці сфери найтіснішим чином переплітаються і стають взаємозалежними одна від одної, то і політика, яка регулює ці сфери, являє собою єдине ціле. Політика виражає функції держави щодо керівництва зовнішніми і внутрішніми сферами та напрямками суспільного життя. Важливою складовою внутрішньої політики є боротьба зі злочинністю, що покликана знизити її рівень та забезпечити стан, який відповідає потребам захисту суспільства від злочинів. Однією з головних підвалин розвитку науки кримінально-правової політики є осмислення її місця в системі наукових знань і розв'язання загальнотеоретичних проблем в сфері боротьби зі злочинністю кримінально-правовими засобами, але завжди на підставі певної методології [3, с. 550]. При цьому, як пише відома українська дослідниця Л.М. Демидова, «головне місце займають питання вибору методологічного інструментарію в кримінально-правових дослідженнях», що є догмою державної кримінально-правової політики країн Заходу [4; 5].

Однак, на думку багатьох сучасних дослідників незважаючи на тривалий шлях розвитку методології як науки, залишаються спірними та нерозв'язаними питання структури методології права та методології окремих галузей права, в тому числі, – галузі кримінального права [6, с. 32-33]. Однією з причин такої негативної тенденції є відсутність уявлень про методологічний інструментарій конкретно-правових досліджень. Вітчизняна дослідниця О.П. Рябчинська справедливо вказує, що це стосується кримінального права, в якому питання сутності і рівнів методології, співвідношення філософських та загальнонаукових методів, наявності універсального методу, місця діалектики в системі методів вирішуються неоднозначно. Тому розгляд методологічних питань у даній сфері є актуальним [7].

Проте, як вказують відомі українські фахівці з кримінального права Є.В. Білозьоров, В.І. Борисов, В.П. Власенко, О.Б. Горова, А.М. Завальний, Н.В. Заяць, П.Л. Фріс та ін., за роки незалежності нашої держави не було вироблено модерної доктрини боротьби зі злочинністю. Фактично, вітчизняним політичними діячами і фахівцями з науки кримінально-правової політики по більшості вирішувались лише окремі її питання [8; 9]. І це тому, що наукова спільнота фахівців з кримінального права недостатньо ґрунтовно підходить до проблем розвитку методології наукового пошуку в галузі боротьби проти кримінальних злочинів. За таких умов, слід взяти на озброєння зарубіжний досвід вирішення цієї проблеми, у першу чергу – американський.

Зараз в США налічується близько одного мільйона практикуючих юристів. Вони отримали освіту майже у 220 вищих (приватних або державних) юридичних навчальних закладах, де особливої уваги приділяли питанням методології освітнього процесу. У різні періоди часу теоретико-методологічне підґрунтя державної кримінально-правової політики США становили твори засновників юридичного європейського світогляду Нового часу – Ф. Вольтера, Д. Дідро, Т. Гоббса, Дж. Локка, Ш. Монтеск'є та ін. Однак важливо розуміти, що американці, спираючись на принцип корисності знання, скептично відносилися до абстрактних і умовляючих теоретичних побудов, які не мають безпосереднього практичного застосування. Вони й розвивали власну теорію і методологію наукового підходу до боротьби проти різних форм злочинності, без чого неможливе формування державної кримінально-правової політики.

Прикладом для сучасних правоохоронців є заповіт Т. Джефферсона, який після проголошення американського суверенітету стосовно принципів кримінальної юстиції новонародженої буржуазної держави зауважив, що тільки після їх вдалого формулювання та впровадження у політичний устрій США американські правлячі кола досягнуть максимально можливого обмеження злочинності. Джефферсон був упевнений, що політика протидії злочинності має бути єдиною призначенням, адже це зумовлено єдиними завданнями, ціля-

ми і принципами, на яких вона ґрунтується. Крім того, Джефферсон у праці «Автобіографія» висловив припущення, що впровадження принципів кримінального права, які мають політичний характер, становить специфічний напрям діяльності держави [10].

Засновники США були упевнені, що процес засвоєння особистістю певної системи наукових знань, практичних умінь та навичок визначає її соціальне обличчя та індивідуальну своєрідність. За їх прикладом сучасна система кримінально-правової політики США спирається на догму, відповідно до якої методологія цієї науки на віру святенність приватної власності. Про це сповіщав відомий цивілізованому світу гуру американських лібералів Р. Хофстедтер у своєму дослідженні «Американська політична традиція та її творці». Він розробив інтелектуальну історію американської державно-правової політики, відносно суті якої зазначив наступне: «Загальне надбання головних політичних традицій у США – це віра в право власності та філософію економічного індивідуалізму, в цінність конкуренції й у те, що економічні добродетності капіталістичної культури завжди є невід’ємною властивістю людей» [11, р. VIII]. Цим, власне, і мають займатися американські юристи, які є типовим «продуктом» університетської освіти.

Сполучені Штати в силу відсутності єдиної ідеології виявилися досить сприйнятливими до світових філософсько-політичних і педагогічних течій. У різні періоди часу теоретичними основами вищої юридичної освіти виступали: юридичний характер європейського світогляду Нового часу з акцентом на необхідність створення правової держави і дотримання його законів (Ф. Вольтер, Д. Дідро, Т. Гоббс, Дж. Локк, Ш. Монтеск'є та ін.); гуманістичні ідеали представників німецької класичної філософії, спрямовані до автономії вільної особистості (Р. Гегель, І. Кант).

Однак важливо розуміти, що американці, спираючись на принцип корисності знання, скептично відносилися до абстрактних і умовляючих теоретичних побудов, які не мають безпосереднього практичного застосування. Власне про це 1777 року сповістив президент Йельського університету Е. Стайлз, висунувши питання про вдосконалення професійної під-

готовці юристів: «Професорство в галузі права таке ж важливе, як і в галузі медицини. Це потрібне не для того, щоб готувати юристів або барристерів, а для виховання громадян. Можливо, менш чверті молодих джентльменів, які отримали освіту в коледжі, стають спеціалістами в галузі богослов'я, права або медицини. Велика частина цих людей, завершивши академічний курс навчання, повернувшись до дому, увіллються в суспільство і почнуть займатися торгівлею або своїм господарством. Тим не менше, вірогідно, що більшість цих людей самим потоком їхнього життя втягнеться в ту чи іншу сферу громадянської або державної діяльності. Багатьом з них, дійсно вартих пильної уваги з огляду на їхнє виховання та освіту, дозволять стати корисними членами суспільства, представниками вибраного кола – мировими суддями, членами законодавчих органів, суддями і депутатами у конгресі» [12, с. 143–144].

Дійсно, розвиток науки кримінального права спирався не на пряме запозичення наукових теорій, а, скоріше, синтез філософських принципів, адаптація окремих ідей, пристосування їх до американського утилітаризму і індивідуалізму (privacy). Очевидно, що найбільш сильний вплив на кримінальне право США справила філософія прагматизму, або філософія дії. Його походження пов'язують з ім'ям американського філософа XIX століття Ч. Пірса, який першим сформулював максимум прагматизму: необхідно заперечувати свідомість метафізики та вважати істину в якійсь галузі знання як тимчасовий консенсус між людьми, які цю галузь досліджують. Це завжди було співзвучне духу американського наукового суспільства, в якому кримінальне право розвивається через досвід практичної діяльності.

У 1878 році була створена Асоціація американських юристів (адвокатів), основною метою якої було впровадження нових освітніх стандартів, а також організація суворої дисциплінарної системи для контролю за якістю юридичної освіти [13, р. 21]. Саме тоді під керівництвом декана школи права Колумбійського університету К. Ленгделла був розроблений метод викладання права, переважаючий і понині в американських юридичних школах.

Протягом XVIII – XX ст. США створили власну модель вищої юридичної школи, здат-

ну реагувати на сучасні освітні вимоги. Ефективність функціонування американської системи юридичної освіти забезпечують автономія навчальних закладів, селективність і гнучкість навчальних програм вузів, конкурентна освітнє середовище, практична спрямованість і індивідуалізація навчального процесу, використання сучасних освітніх технологій. Провідний американський фахівець з державної кримінально-правової політики США М.Дж. Шеб свого часу оголосив: суть сучасної системи юридичної освіти в США, де упор роблять на використанні кримінально-правових важелів захисту буржуазного правопорядку, можна зрозуміти лише за умови, що майбутні правники впевнені у тому, що «символ віри» Америки в її майбутнє як провідної держави світу – долар [14, р. 12–13]. Цим, власне, і мають займатися американські юристи, які є типовим «продуктом» університетської освіти.

З погляду американських учених, політикою протидії злочинності слід вважати не лише практичну діяльність з її викорінення, а й формування ідеології захисту правопорядку від кримінальних посягань. Більшість американських фахівців, а слідом за ними і українські учені, вважають, що кримінальна політика є специфічним напрямком діяльності держави, пов'язаним з розробкою і встановленням підстави і принципів кримінальної відповідальності, визначенням кола злочинних діянь і видів кримінально-правового покарання за їх вчинення, порядку і умов звільнення від кримінальної відповідальності з метою забезпечення надійного захисту інтересів особистості, суспільства, держави від злочинних посягань [15].

Центральне місце в процесі академічної підготовки в юридичних школах США відводиться формам і методам навчання, спрямованим на формування у студентів професійно необхідних навичок і умінь відповідно до компетентним підходом. Великий вплив на сучасну юридичну освіту зробила доповідь 1992 року Американської асоціації юристів «Юридична освіта і підвищення кваліфікації – освітній континуум», на основі якої відбувається подальше функціонування та розвиток системи формування професійних юристів. Згідно з цією доповіддю американський юрист повинен оволодіти необхідним набором знань,

які повинні бути сформовані під час навчання. До такого «джентльменського набору» відносять наступне: правильне, наукове обґрунтоване вирішення складних юридичних проблем; юридичний аналіз та оцінка юридичних фактів; суто науковий аналіз юридичної літератури і документів; комунікативність; вміння надавати клієнтам необхідні їм консультації; участь у веденні переговорів свого роботодавця з його контрагентами; знання процедур, пов'язаних з судовими суперечками; альтернативні способи вирішення судових спорів; організація і управління в галузі юридичної роботи; виявлення і вирішення проблем етичного характеру [16].

Модель формування американського юриста, що є захисником цінностей суспільства найрозвиненої країни сучасного світу має відповідати догмам гуру американських лібералів А. Шлезінгера-молодшого, автора монографії «Цикли американської історії», який вказував, що сутність державно-правової політики його країни слід розглядати скрізь призму ідеології месіанізму Цей учений заявив, що в Америці продовжується «боротьба між капіталістичними цінностями – недоторканністю приватної власності, максимізацією прибутку, культом вільного ринку, виживанням найсильніших – і демократичними цінностями – рівністю, свободою, соціальною відповідальністю і загальним добробутом». Тому, на його думку, велику роль у США відіграє приватний інтерес будь-якого «грошового лантуха», бо «в Америці капіталізм включає демократію, а демократія – капіталізм» [17, р. 45].

Так, можна звернутися до рекламного оголошення Колумбійського університету, провідного навчального закладу США: «Університет запрошує на навчання до своєї Академії американського права. Програма навчання призначена для зарубіжних студентів-юристів. Академія пропонує доступне уявлення про методологію основ юридичної освіти США, а також здійснює презентацію програми та стратегії магистратури права, які використовуються нашими випускниками для пошуку роботи у галузях права 2020 року» [18].

Як вказують відомі американські учені Л. Фрідмен і Дж. Гайден, питання розвитку державної кримінальної політики протягом

всієї історії американської державності мало різні аспекти. Методологічний аспект кримінальної політики стосується її світоглядних основ, а також принципів, поняттєвого апарату та сучасних проблем даної системної реальності. Політичний аспект дозволяє виявити залежність кримінальної політики від державного політичного курсу, її місце в політичній системі суспільства. Аналіз історичного аспекту кримінальної політики США дозволить краще розібратися з сучасним станом справ у державній політиці боротьби проти злочинності. Вивчення юридичного аспекту кримінальної політики США сприятиме науковому осягненню міжгалузевого комплексного і системного характеру її предмета. Нарешті, розкриття кримінологічного аспекту вказаної політики матиме своїм результатом точний опис зв'язку і залежності цього явища від сутності й параметрів злочинності задля встановлення всебічного контролю політичної влади над проявами будь-якої злочинної діяльності [19, р. 2].

Погляди Т.С. Улена, редактора відомої «Енциклопедії права і економіки»: «Дослідження – це процес інтелектуального відкриття, який має потенціал для трансформації наших знань і розуміння навколишнього світу. У цій енциклопедії містяться деякі фундаментальні припущення, на яких базується дослідження в галузі правових дисциплін. Ці дисципліни, як і більшість інших у соціальних науках, є методологічно різноманітними. Фахівці з цих дисциплін виходять з різноманітних власних поглядів на методологію права, і тому вони роблять різні висновки про правову реальність, про теорію права та емпіричну основу своїх досліджень, але це є закономірним» [20, р. 7–8].

Серед фахівців з методології науки кримінально-правової політики особливо виділяється професор М. Максфілд. Ще 1980 року він опублікував дослідження «Уряд Америки: народ, політики та політика», де висунув питання про необхідність розробки методологічних основ аналізу впливу державних органів США на боротьбу проти кримінальних злочинів [21]. 1999 року він надрукував методологічну працю «Національна системи звітності щодо кримінальних інцидентів: прикладні та наукові додатки» (1999) [22]. Нещодавно Максфілд разом зі своїм учнем Ю. Бейбі створив

методологічні праці з науки кримінально-правової політики: «Дослідницькі методи у галузі кримінального правосуддя та кримінології» (2013) [23].

Судячи з досліджень М. Максфілда, Ю. Бейбі, М. Фрідмена, Дж. Гайдена, ці фахівці вважають, що розробка методології вивчення кримінально-правових явищ дозволяє вирішити низку практичних проблем, таких, як ефективність норм кримінальної політики та актів їх застосування, прогнозування й розвиток механізму кримінально-правового регулювання суспільних відносин. Їхні думки з цього приводу становлять наукову основу [24, с. 131–133].

У даний час кримінальна політика розробляється Управлінням програм юстиції Міністерства юстиції США. Воно фокусує свою увагу на попередженні злочинів шляхом проведення відповідних досліджень, які мають бути засновані на «правильних» методологічних принципах, що становлять теоретичний фундамент правоохоронній діяльності в США. Тому американські науковці нині спеціально займаються розробкою теорії і методології досліджень щодо впливу президента на розвиток наукового аналізу державної кримінально-правової політики [25].

Висновки. Очевидно, що зміцнення підвалин української державності має спиратися не лише на фундаментальні принципи вітчизняного державотворення, а й на належне використання досвіду розвинених західних демократій в галузі боротьби проти злочинності. Тому особливого значення для формування вітчизняної державно-правової політики набуває використання американської кримінальної політики, яка у другій половині XVIII століття формувалася разом з побудовою нової незалежної держави – США. При цьому вже тоді наукова спільнота фахівців з даної проблеми вважала за доцільне перманентно впроваджувати свої ідеї не лише у кримінальну політику американського уряду, а й у процес навчання майбутніх професійних правознавців, здатних виступати в ролі публічних посадовців.

Очевидно, що наріжним каменем цього процесу, його найсуттєвішою частиною ставала методологія нашої системної реальності – захисту правопорядку нової буржуазної держави від злочинних замахів на її економіч-

ній, політичній і соціальній лад. У результаті тривалого процесу розвитку американської державності методологія наукових досліджень з кримінально-правової політики уряду США перетворилася на чітку систему категорій і понять, опора на які дозволяє досліджувати і практично застосовувати пізнані закономірності, сутність і зміст боротьби зі злочинністю.

Історичний розвиток державної кримінально-правової політики США, має бути зразком

для України, яка прямує до світової спільноти демократичних і правових держав. Однак сприйняття відповідного досвіду США має допомогти розвитку модернової кримінально-правової політики України лише у тому разі, коли власне американська методологія наукового аналізу процесу боротьби проти кримінальної злочинності сприятиме розвитку різноманітних кримінально-правових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Альчук М. Сучасна філософсько-правова методологія. Вісник Львівського університету: Філософські науки. 2008. Вип. 11. URL: <http://zavantag.com/docs/11/index-2114645.html?page=11>
2. Solomon P.H., Jr. Soviet Criminal Justice under Stalin. – Cambridge: Cambridge University Press 520 p.
3. Калашников В. М. Генеза конституційного права США. Правова держава. К.: Інститут держави і права НАН України, 2001. Вип. 10. С. 549–555.
4. Демидова Л.М. Кримінальне право в системі наукових знань: методологічні проблеми та перспективи. URL: http://dspace.nulau.edu.ua/bitstream/123456789/7067/1/Demidova_104.pdf (дата звернення: 06.11.2023).
5. Демидова Л. М. Кримінальна відповідальність за злочини проти власності: еволюція наукової думки та законодавства. Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки, 2015. № 3. С. 122–130. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_Jur_2015_3_21(дата звернення: 06.11.2023).
6. Козич І. В. Співвідношення методів і функцій кримінально-правової політики. Право і суспільство. 2020. Вип. 2. С. 32–42.
7. Рябчинська П. Методологія досліджень проблем кримінального права: постановка проблеми. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/12137/%CE> (дата звернення: 06.11.2023).
7. Борисов В.І., Фріс П.Л. Поняття кримінально-правової політики. Вісник Асоціації кримінального права України. 2013. № 1 (1). С. 15–31.
8. Теорія держави і права. Навчальний посібник [Є.В. Білозоров, В.П. Власенко, О.Б. Горова, А.М. Завальний, Н.В. Заяць та ін.; за ред. С.Д.Гусарева, О.Д.Тихомирова]. К. : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
9. Jefferson Th. Autobiography, 1743-1790. URL: https://avalon.law.yale.edu/19th_century/jeffauto.asp (дата звернення: 06.11.2023).
10. Hofstadter R. The American Political Tradition: And the Men Who Made it. – N. Y.: Archont Books, 1948. XXIV, 540 p.
11. Калашников В. М. Державно-правова політика «батьків-засновників» США : монографія. – Дніпро : РВВ ДНУ, 2020. 200 с.
12. Encyclopedia of Law and Higher Education / [ed. by Ch.J. Russ]. – Dayton: Dayton University, 2008. 582 p.
13. Scheb M.J. An Introduction to the American Legal System. N.Y.: Delmar Cengage Learning, 2001. 472 p.
14. Thomas J.B. Criminal Justice. Academic Discipline. Encyclopedia Britannica. URL: <http://www.britannica.com/topic/criminal-justice> (дата звернення: 06.11.2023).
15. Freeman A. The SRA and BSB respond to the Legal Education and Training Review. URL: <https://www.fieldfisher.com/en/people/ashleigh-freeman> (дата звернення: 06.11.2023).
16. Schlesinger A.M. The Cycles of American History, Mariner Books, 2009. 512 p.
17. Columbia Law School. International Programs U.S. Business Law Academy. Summer 2020. URL: <https://www.law.columbia.edu/international-programs/us-business-law-academy> (дата звернення: 06.11.2023).
18. Friedman L.M., Hayden G.M. American Law: An Introduction. – Oxford: Oxford University Press, 2016. 376 p.
19. Encyclopedia of Law and Economics. Methodologies of Law and Economics. – Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2017. Vol. 10. 296 p.
20. Maxfield M.G. Studying Government in America: People, Politics, and Policy. Boston: Little, Brown, 1980. 832 p.
21. Maxfield M.G. The National Incident-Based Reporting System: Research and Policy Applications. Journal of Quantitative Criminology. 1999. Vol. 15. N 2.
22. Maxfield M.G. Babbie E. Basics of Research Methods for Criminal Justice and Criminology. Belmont, CA: Wadsworth, 2018. 360 p.

23. Калашников В.М., Марков К.А. Історичний розвиток вищої юридичної освіти в зарубіжних країнах: монографія. Дніпро: РВВ ДНУ, 2021. 182 с.

24. Oliver W.M. Presidential Rhetoric on Crime and Public Opinion. Criminal Justice Review. URL: <http://arch.neicon.ru/xmlui/handle/123456789/3153794> (дата звернення: 06.11.2023).